

Vyriausiasis redaktorius
Vilhelmas CHADZEVIČIUS

Atsakingoji sekretorė
Lolita TIRVAITĖ
Redaktorato tel. 61 05 38

Redakcijos kolegija:

Alfonsas EIDINTAS
Rota GAIDAMAVIČIOTĖ
Donatas KATKUS
Vytautas KAVOLIS
Viktoras LIUTKUS
Ramunė MARCINKЕVIČIOTĖ
Vytautas RADŽVILAS
Krescencijus STOŠKUS
Jonas TAUGINAS

Skyrių redaktoriai
Elona BUNDZAITĖ -
teatras, 61 61 74

Laima KANOPKIENĖ -
dailė, architektūra, 61 61 74

Laimutė LIGEIKAITĖ -
muzika, 61 96 36

Bronys SAVUKYNAS -
istorija, filologija, 61 66 96

Antanas STAPONKUS -
kultūra, 62 38 61

Saulius BAJORINAS -
meninės redaktorius

Antanas LĒCKAS -
stiliastas, 61 66 96

Eglė TRUSKAUSKIENĖ -
korektorė

Pop. formatas 84x108.
Spauda - ofsetinė, 5 sp. l.,
viršeliai, įkljos, 8,6 sal. sp. l., 13,5 sal. spalv.
atsp., 12,7 apsk. leid. l., 12 aut. l.
Tiražas 3550. Užs. Nr.
Spaudė Lietuvos leidybos įmonė
"Spauda", 2656 Vilnius, Maironio 1/9.
Kompiuterinis maketas
Ramunės Januševičiūtės
"Algimimo" techninius centras

Rankraščiai ir nuotraukos negražinami.
Kaina su akciju 5.75 rub.
Prenumeratoriams - 2 rub.

Redakcijos adresas:
Universiteto g. 6, 2600 Vilnius MTP
SL Nr. 101.
© "KULTŪROS BARAI", 1992

Problemos ir idėjos

- 2 Leonidas Donskis.
Kultūra likimo ir pasirinkimo visuomenėse
10 Alfredas Bumblauskas.
Z. Ivinskis ir Lietuvos istoriografijos paradigmos

Karyba ir kūrėjai

- 13 Anelė Dvilinskaitė. Kazimiero Žoromskio dosjė
16 Aušra Marija Jurašienė.
Lietuvis, galėjęs gimti tik Paryžiuje
18 Elona Lubytė.
Vytauto Šerio skulptūros bažnyčiose
23 Saulius Grigoravičius. Tendencingi
pasiskymai apie antrają grupės "24" parodą
25 Irena Aleksaitė, Irena Bučienė.
"Dugne" - vakarietiškai
29 Ingrida Korsakaitė.
Spalvotos Audriaus Plioplio mintys
33 Arvydas Dapšys. Teatras kaip pasimatymas
35 Dita Minalgaitė. Linkiu dainuoti La Scaloje
36 Ted Hughes. Eiléraščiai

Laikai ir žmonės

- 38 Arvydas Juozaitis. Lietuvių inteligentija
41 Raimundas Lopata.
Antanas Viskantas ir bandymas atkurti LDK
44 Iš Algirdo J. Greimo atsiminimų
apie rezistenciją
47 Vytautas Levandauskas. Senoji Lietuvos
architektūra Napoleono Ordos piešiniuose

Pasaulyje

- 50 Stephan Tschudi-Madsen.
Architektūros konservavimas - idėjos triumfas
55 Valstybinė kultūros politika Olandijoje
58 Vladimir Šekulić.
Samuelis Beckettas - štrichai portretui
61 Elżbieta Szczepańska. Paweł Szymański
karyba ir siurkonvencionalizmas

Kultūros retrospekyva

- 63 Vytautas Kavolis.
Anksstyvoji lietuvių kultūros modernizacija
68 Stanislovas Buchaveckas.
Dieveniškių istorija ir paminklai
71 Vida Bakutytė. Scenos dominante
75 Darius Kučinskas.
M.K. Čiurlionio muzikinis alfabetes

Iš rankraštinio palikimo

- 76 Mykolas Römeris. Dienoraštis
79 Reziumė

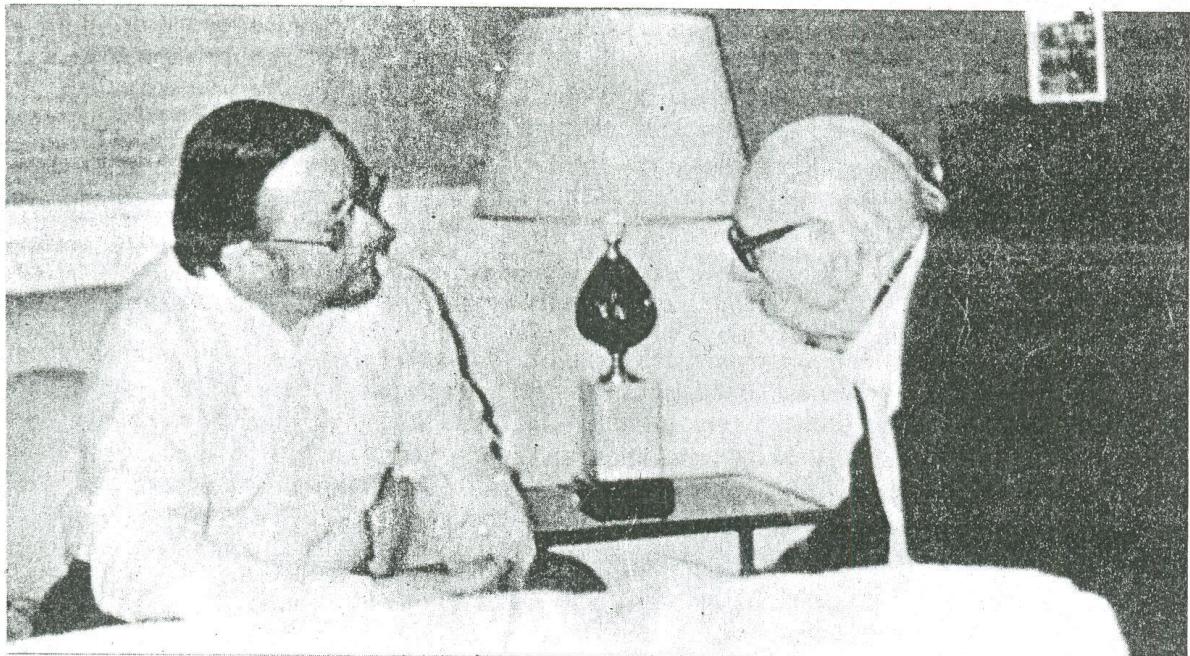
I viršelis: Kazimieras Žoromskis. Neaiškios moterys. (Iš "23-osios gatvės" ciklo) 1987.
Drb. al. 178 x 168

II viršelis: Kazimieras Žoromskis. Intervalas. 1965-1966. Drb. al. 150,7 x 134

III viršelis: Artūras Aliukas. Kentauras. 1989-1991. Drb. al. 140 x 156

IV viršelis: Laisvyda Šalčiotė. Iš "Piešinių apie meilę". Pop. piešt. 1991.

S. Danilevičiaus reprodukcijos

A. J. Greimas kalbasi su V. Landsbergiu 1991 m. Paryžiuje. J. C. Mončio nuotr.

Irena OŠKINAITĖ-BŪTENIENĖ

DIALOGO MONOLOGAI

Is Algirdo J. Greimo laišku 1958-1992 m.

Bravo, už teisybės atstatymą – tėsk toliau, kaip saké Mac Mahon: "C'est vous le nègre? – Oui, Monsieur le Maréchal. – Alors, continuez! – Mums tokį reikia, rimtai! – Algirdas.

Tai vienas iš post scriptum laiškuose, kurie išliko iš pokario metų. Buvo rašyta dar ir iš Grenoblio studijų meto, tačiau tada į galvą neatėjo mintis kaupti susirašinėjimą archyvui.

Tavo pasiūlytas naujo bendradarbiavimo paktas priimtas. – Jautriai reaguoju į laisvą asociacijų žaidimą, kurio dėka surišai mano vardą – ar bent mintį apie mane – su Kauno senamiesčiu. Tuo labiau, kad surišimo kriterijus tikriausiai ne senas amžius, o vertė.

Taip rašė daug vėliau, o pagal naujajį paktą norėjau, kad liktų fiksuota kas išliko Algirdo atmintyje iš vaikystės ir truputį vėlesniojo laikotarpio.

...dėl mano "archyvų" – netikiu, kad būtų kam nors įdomu ...žinoma, gali naudoti.

■ Ankstyvasis Greimas

Mano atsiminimai iš Šermukšnių gatvės [Kaune] gana blankūs: peizažas atrodė man kaip Šveicarijos Alpés,

didžiausią įspūdį paliko būda, kurioje gyveno dėdė Romas², kuris jau vien dėl to pakilo mano akyse, nors ir taip aš jį myléjau – noréjau jo pavyzdžiu būti tiltų inžinieriumi. ...o tu jau nuo tada man išlikai priskirta į "nepasiekiamų ėrauolių" kategoriją: "Solveiga! O Viešpatie, kaip šviesi, tokios kaip gyvas nemačiau!" – Taip rašė mano draugas vargšas Kossu.

Sveicarijos Alpes gimnazistui Algirdui turėjo priminti mano tėvų namai, sodas su terasomis Kaune, Žemaičių gatvės atšlaiteje.

Bent du kartus per metus Greimų šeima: tėvas Julius Greimas, motina Konstancija Greimienė su vaikais – Gražina, Algirdu (tada Aliuku) ir Romu bei jo aukle (panašiai mulatę) atvažiuodavo iš Šiaulių pas mus į Kauną paviešėti. Impozantiška buvo teta Kastulė (Konstancija) ir ne mažiau impozantiška mano motina Vanda – seserys Mickevičiūtės.

Iš kur tu žinai, kad diedukas nuo Naugarduko kiles? Aš manau, kad jis lietuvis, o tik bobutė – šunbajorė nuo Augustavo...

Bajoriško unaro buvo visos keturios tetos Mickevičiūtės. Nežinau, kaip penki dėdės Mickevičiai, iš kurių du, dar Marijampolės realinės gimnazijos mokiniai, po revo liucijos liko Maskvoje.

...Kodėl Julius [Būtėnas] negalėtų parašyti ką nors apie mūsų dėdę Balį, kurį šiek tiek prisimenu, kai jis slapstėsi Kupiškyje pas mano tévus, prieš jo iškeitimą su Sovietų Sajunga: juk jis ir reabilituotas, ir herojus – kiek atsimenu buvo liaudies komisaras Vidurinéje Azijoje.

Toji Greimų viešnagė Kaune – operos lankymas, poto gausios vakarienés namuose su naktiniais proferansais.

Mums, vaikams, pramoga – siautimas puslaukiniam vyšnyne su skurdžiomis, laibais kamienais vyšnaitémis.

Algirdas išitverdavo vyšnaitės kamieną ir bégdavo aplink ratu vis greičiau ir greičiau – staiga jį paleidęs krisdavo ant žemės kuo toliau, kiek leido išcentrinė jėga.

Nežinau, kodėl mes nežaidėme jokių vaikiškų žaidimų?

Kai pagalvoju apie savo jaunystę [=vaikystę] iki išvažavimo į Prancūziją: giminystés srityje mano pagrindinis rūpestis buvo bėgti nuo tetų (išskyru gal Genutę).

– Ak, tos mūsų motinos! Ar ne, Irena?

Iš dėdžių tik "Levosių" su malonumu prisimenu. Vienintelai pagarbos verti buvo: Vincas Oškinis³ (man jis atrodé panašus iš būdo į mano tévą), na, ir tu, nors man atrodé vaizdinaisi prieš mane pienburnj – provincialą. Bet graži buvai "paškustva", užtat ir nepykau: aš dar Egipte būdamas mergaitėms už gražumą pusę punkto pridėdavau per valdiškus egzaminus. Pafilosofuoju kartais apie netobulumą ir moterų grožį...

Tévą Juliu Greimą prisimenu dar iš Šiaulių, tenai jis buvo mokyklų inspektorius, vėliau iš Prienų burmistravimo laikų. Julius Greimas ir mano tévas Vincas Oškinis buvo baigę Veiverių mokytojų seminariją, juos siejo ne tik sena draugystė nuo seminarijos laikų, vėliau ir giminystė – abiem vedus dvi sesutes Mickevičiūtes.

Kai Algirdas truputį senstelėjo, pasidarė nuostabiai panašus į tévą, net ୟୁଦ୍ଧ ତଥା ପରିମାଣରେ. Tiktai tévas atrodė rūstesnis ir buvo mažakalbis. Jo varžiausi, o kartais ir prisibijojau.

Prisipažinsiu, kad mano jaunu dienų atmintis, kuri normaliai turėtų grįžti su senatve. Miela buvo skaityti Tavo aiškius, transparentiškus prisiminimus, jie atgaivino atmosferą. Deja, kaip pastebėjai, mums likimo buvo lemta vis nesusitikti. Kai buvai Šiauliuose, aš leidau atostogas tarp Kupiškio ir Viešintų, karves ganydamas (dėkoju savo Tévui už tokius 5 m. kontaktus su lietuvišku kaimu), tau užvažiavus į Prienus, aš turbūt buvau Grenoblyje. Turui vistik vieną, kiek gražesnį atsiminimą apie tau artimą B. [Zenoną Blyną], kurį sutikau prieš Kauno išlaisvinimą 1944 m. Buvo svarstoma, ar bėgti, ar slėptis miške, ar ką daryti. Nustebau jo sveiku protavimu: nei bėgti, nei į mišką – reikia priimti realybę.

Aš žinau tik tiek, kad vienu metu buvau atsisakęs savo pavardės ir visiems sakydavau, kad esu Algirdas Gaidamauskas Bezdukas. (Gaidamauskas buvo mano bendraamžis kaimynas iš turėjo du šuniuku.) Štai tauri visa gyvenimo filosofija: Gaidamauskas užmirštas, o Bezduku likau ir toliau, išleidžiamus garsus pavadinės mokslu!

...Oj, dievuli tu mano, kokios gražios tos vaikystės dienos!

■ Metai Grenoblyje

Ten buvo jau kelinta lietuvių studentų karta. Tarp jų ir Algirdas. Dar 1920–1925 m. Grenoblyje studijavo ir tobulinosi kursuose svetimšaliams šimtai lietuvių – tai Lietuvos suvakarėjimo pasiuntiniai. Tie pasiuntiniai buvo mūsų gimnazijų mokytojai, vėliau ir dėstytojai universitete,

ijkvėpę mums meilę Prancūzijai, jos kultūrai, dar ir pratiesę kelią studijoms Grenoblyje.

...Susiradau Kossu eléraščių knygą, man dėdikuotą 13-ju numeriu (sic!) ir radau mudviejų pasivaikščiojimo pasėkoje parašytą eiléraštį:

Upeliai juokias po ledu –
Pavasaris išvirs bematant.
O aidi pašalas po ratais
Pro judu jaunu, vienu du.

...Eiléraštis užrašytas kaip vietovė "Tavernolles". O tai buvo Grenoblio kaimiškos apylinkės, gražios, beveik lietuviškos, tinkamos pasivaikščiojimui. Dabar gi – beveik pats Grenoblio miesto centras. Tik tokiu būdu žmogus pasijunti, kad savo amžių pragyvenai.

Ir tą kartą neteko susitikti Grenoblyje. 1938 m. keliaudama po Alpes-Maritimes tepasiekiau Brançon, o iš ten ir Grenoblis netoli. Tačiau vasaros atostogų metu vargu ar būčiau jį sutikusi. Argi galėjo ateiti į galvą, kad praeis kelios dešimtys metų iki mūsų pasimatymo Vilniuje?

Anekdotus apie studentus Prancūzijoje, žinoma, gali naudoti.

Neišliko nei laiškų, nei anekdotų. Turėjo prabėgti dvidešimt metų, kol užsimezgė kontaktas su Aleksandrijo profesoriaujančiu Algirdu Greimu.

Pirmasis laiškas iš Aleksandrijos (1958 m.) po labai ilgos pertraukos. Buvome pasimetę karo ir kitokių negandų sūkuryje ir jokio kontakto neturėjome. Kontaktą užmegztį padėjo lietuvių (daugiausia rašytojų) ekskursija į Egiptą ir jų susitikimas su Algirdu Greimu.

...nors mes nuo Lietuvos ir lietuvių ir gerokai atitolę, bet savo krašto ୟୁଦ୍ଧ ତଥା ପରିମାଣରେ esame pasiilgę ir matome jų baltais žaliomis sniego ir miškų spalvomis.

...todėl kiekvienas susitikimas – laiškai ar žinia – didelis įvykis. Tiesa, susitinkame su lietuviiais Prancūzijoje – ten važiuojame kasmet vasaroti. Gyvenu ne Žvėryne (kaip tu), o Smélyne (taip vadinas mūsų kvartalas)... Auginu dukrą <...> ji gimnaziją baigé ir bastosi dabar po platuji pasaulį – yra išvažiavusi į Rio de Janeiro savo pirmojo tévo aplankytį. Aštuonerius metus, ačiū Dievui, Afrikoje išgyvenome, reikés gal į Aziją pasukti...

...domiuosi, kiek įstengiu, jūsų kultūriui gyvenimu, bet tik iš apgraibų ir ištraukų. Todėl su malonumu priimi pasiolympą – "Lit. ir Meno" ir "Pergalés" prenumeratai. Esu pasidarei lyp ir specialistas – kitų néra – rašyti apie lietuvių literatūrą į prancūziškas literatūrines enciklopedijas. Čia buvusieji lietuvių man dešimtis šedevrų privardino naujoje literatūroje. I jų entuziazmą, žinoma, gana skeptiškai žiūriu, ypač iš prancūziško taško...

...pagal savo amatą esu kalbininkas, net ir plačiau, – mitais, religijomis, prietaraais ir patarėmis domiuosi. Todėl gal galėtumėte susitarti su Churginu, ar dargi ir Kabelka (jis turbūt pats rimčiausias lituanistas Lietuvoje) – sudžiaugsmu priimčiau visą lituanistiką ir folklorą (pav., Juškos Dainynas, rodos, pasirodė). Dabar. Liet. k. žodynų, tiesa, nusipirkau Paryžiuje sovietiniame knygine.

Į mūsų susirašinėjimą nuoširdžiai įsijungia Onutė Bagdonaitė-Greimienė, Algirdo žmona, mano vaikystės ir gimnazijos laikų draugė.

ONUTĖ: ...gal ir susitiksim kur nors, kada nors. Negalėjot jūs tada, pereitų metų rudenį sukitais tautiečiais pasirodyti. Dabar mes jau pakėlę sparnus, rengiamės į kitas žemes – taip ir neturėsite tikslø ateityje į Egiptą turistauti.

ALGIRDAS: ...rudenį, atrodo, atsidursime Ankaroje: ten mane fakulteto taryba jau išrinko ord. profesoriumi.

..."Literatūros ir Meno" paketus gauname reguliarai. Pirmieji įspūdžiai: išsiauginote jauną, gana protingą, literatūros kritikų kartą: <...> visai nedurni vyrukai atrodo, kultūrinis lygmuo, objektyviai imant, pakankamas.

Netruskus gavome Jurgio Baltrušaičio knygą "Le Moyen Age fantastique. Revéile et Prodiges", Larousse'o enciklopedinį žodyną, Sartre'ą, Colette, Hemingway'ą, Grahamą Greene'ą ir kt. Algirdas atvérė duris į mums nepasiekiamos literatūros pasauly. Okiek knygų negavau, kurios pateko į spec. fondus ir į asmeniškas "dignitorų" bibliotekas. Kartais reikėdavo nemažai gudrybių, kad išvengtum užsienio spaudos grobikų.

Prancūzijoje pastaraisiais metais iškilo pasaullinių literatūros enciklopedijų mada – tai ir man tenka išsti iš savo specialybės kiauto ir griebtis ekipilibristikos darbo: užsakymas, pvz., būna 12 psl. ir ne daugiau kaip 25 pavardės visai literatūros istorijai. Jei dar surasiu atspaudą iš Plejados – pasiūsiu: parašyta taip, kad ir Lietuvoje išvertus galima, man rodos, būtų pažodžiu spausdinti. Norėčiau papildyti Borutą (bet tik Baltaragio malūnų teturi) ir dėti Baltušį, gal pagalvotumėte apie mane, kai jū nauji romanai pasirodys.

I poeziją žiūriu dar skeptiškai: Mieželaičio skaičiau tik autobiografiją: daug "gražių" minčių, bet labai jau atskiesta – poezija vis dėlto pirmiausiai kondensacija. Just. Marcinkevičiaus eilėraštis apie dalgį – simpatiškas – artik nepasmerksit jo už "simbolizmą". – Bet tai dar labai jauna. Emigracijoje poezija (ne proza) vis dėlto visai kito lygmens (nors dėl tematikos aš ir nesutinku su jais).

...susidomėjės skaičiau Juliaus [Būtėno] brošiūrą apie Būgą – man naujiena. Vis dėlto pirmą kartą į Būgos kalbotyrą pažvelgta iš lingvistinio taško – tai jau didelė pažanga. Aš kaip tik ir giliuosi šiuo metu bendrosios lingvistikos teoriuje. Vienas iš didžiausių šių dienų kalbos "maître'u" – Jakobsonas iš Žagarės*, su juo pasikeičiami atspaudais. Kitas didelis vardas danas Hjelmslevas, nemaža rašės apie lietuvių kalbą.

...mano paskutinis rūpestis – ilgesnė studija apie elektroninį prancūzų k. žodyną: pasiūlykite lituanistams Vilniuje! Lai Endzelynas džiaugiasi savo Lenino premija – lietuvininkai galėtų tuos skabaputrius nulenktynioti!

...laukiame telegramos iš Venecijos... porą savaičių pasibaladoti po Viduržemio jūrą.

Iš Kipro salos Greimai plaukia laivu Viduržemio jūrą, sustoja daugelyje uostų: Aleksandrija, Port Saidas, Beirutas, Latakija, Kipro sala, Rodo sala, Istambulas, Izmiras, Aténai, Brindisi, Venecija. Ištos kelionės atplaukia į Vilnių laiškai: "Pas mus daug saulės, palmių ir vandens, vandens".

1960 m.: ...Esu patenkintas sužinojęs, kad naujoj vietoj gavau Kalbos ir gramatikos katedrą. Tuo būdu galésiu rūpintis išimtinai tik kalbos teorijos klausimais, tuo gal ir lietuvių tautai, nors netiesioginiai, būdamas naudingas.

...kalbant apie Churginą, prisimenu aš, kad Irena, kaip susitarusi su juo – apie Vilniaus universitetą rašo. Principe aš nieko prieš neturiu – žinoma, mieliau būtų lietuvišką, o ne arabišką ar turkišką jaunimą švesti. Bet manau, kad kol kas dar per ankstį šią problemą kelti. Aš tikiu į sovietų

valdžios taikos ir atlydžio politiką, suprantu, kad ji tik pamažu gali būti vykdoma. Todėl dar palauksim truputį, neužligo ir pasimatysim – bent jau numirti tai tikrai į tėviškę sugriūšim.

...yra čia man dar ir kitas pasiūlymas – grįžti į Paryžių, kur man lietuvių kalbos profesoriaus vietą École des Langues Orientales [viena iš didžiųjų mokyklų] siūlo. Tai ir išdaviau savo paslapčių: dabar jums bus aišku, kodėl aš į jūsų knygų atsiuntimo pasiūlymus vis lituanistikos prašau.

Susirašinėjimas ir spaudos bei knygų siuntimas į Ankara susikomplikavo. Reikia viskā pirmiau nusiųsti Paryžiun, o iš ten persiunčia į Turkiją. Pagal diplomatinius Turkijos su Sovietų Sajunga santykius, matyt, nepageidautinai tiesioginė korespondencija. Tačiau gaunu keletą laiškų tiesiog į Vilnių iš Ankaro.

Iš Ankaros: ...žinau, kad mano rašysena vis labiau neįskaitoma darosi: turėsite dovanoti, jei rašau mašinėle. Irutės laiškai mums kas kartą šventė... savo giminiškai nacionalinę pareigą mus lietuviškais žodžiais pamaitindama, lietuvišku oru padvelkdama...

...apsidžiaugėme patyrę, kad pirmutinis knygų parinkimas jums patiko. Nesinorėjo iš karto prancūziskais šoviustais pasiodyti, tai už tai keletą vertimų pridėjome.

...je, šiais metais į Prancūziją jau nebesirengiame važiuoti. Mes pasirinkdami Prancūziją ir dvasines vertėbes, nuo vilčių praturtėti atsisakėme, todėl šią vasarą nutarėme kukliai praleisti Istambule.

...jei jūs galėtumėte į Turkiją užsukti, tai, žinoma, mums didžiausią džiaugsmą padarytumėte, ir tai bet kuriuo metu. Vasario mėnesį turiu mėnesines žemos atostogas, pavyzdžiu, į Graikiją pavažiuoti jūsų pamatyti... ateinančią vasarą <...> galėtume į susitikti Prancūzijoje... po apylinkes mūsų mašina-blusa pasivažinėti...

Ak, Algirdai, net neįsivaizduoji kaip mes galėtume nuvažiuoti į Turkiją, Graikiją ar Prancūziją su tavimi susitikti?!

Irena labai paslaptinėgi mini savo laiške, kad kai kurie žmonės [A. Venclova] apie mane gerai atsiliepia. Įdomu, ar tai liečia mane kaip asmenį, ar kaip karts nuo karto kai ką parašanti. Lietuvoje palikau šiek tiek draugų iš senų laikų: juos gerai miniu, tikiu, kad ir jie mane gerai pamini. Rašytojas gi iš manęs menkas. Palaikau, tiesa, jaunuji socialistų leidžiamą žurnalą "Darbas" ir jų liniją: nuoširdžiai domėtis ir atidžiai sekti Lietuvos visuomeninį ir ypač kultūrinį gyvenimą. Tik taip, man atrodo, galima visiškai nuo krašto neatitrūkti ir gal viena kita proga jums naudingiems būti ar bent jus suprasti.

...kalbant gi apie draugus, – vienas mūsų geras prietelius – Juozas Kékštasis, tikrai geras poetas, vilnietis, neseniai grįžo į Lenkiją ir gydosi dabar Rašytojų D-jos sanatorijoje. Jis man rašo, kad bandęs sueiti, ar jau suėjės į kontaktą su Venclova [Antanu], kad turės intencijos, kiek pasveikęs ir pas jus apsilankytų, paviešėti. Tikiuosi, kad jūs jį gerai priimsite, nes tai tikrai aukštos vertės kultūrininkas. Nežinau, kokia ten pas jus tvarka, bet ateina man beraštant į galvą mintis: ar negalėtumėte jūs jį, dar sanatorijoje besigydantį, pakvesti, pavyzdžiu, bendradarbiauti kultūrinėje spudoje?

Lietuvoje, kiek žinau, J. Kékštū rūpinosi ir globojo į vilnietė rašytoja Aldona Liobytę, jo moksladraugę ir bičiulę.

...nežinau, ar Amerikos lietuvių spauda jus pasiekia, todėl ir negaliu pasakyti, ar už tai gali kas apie mane gerai atsiliepti.

* Romanas Jakobsonas iš tikrujų gimės Maskvoje – Red. pastaba.

■ Vėlyvesnysis Greimas

Tėvynės meilės pertekliai sublimuoja ją semantikoje. 1982 m. Algirdas rengia "Apie dievus ir žmones" 2-ajį tomą.

...projektuoju ir dirbu, pasiguosdamas policiniais romanais, kaip ir visas svietas, turbūt...

ONUTĖ: ...šią vasarą Algirdas nori baigti savo naują knygą "Naratyvinę gramatiką" [1972 m.].

...jdomu būtų išgirsti ką galvojate apie Algirdą, kaip meteorą, perlėkusį per Vilnių? Ar toks pat, kokį kadaise pažinoja?

Algirdas Greimas, pakiestas Vilniaus universiteto vadovybės, skaitė paskaitas visuomenei ir prancūzų kalbos specialistams. Aukštųjų valdžios sluoksnii ir daugumos rašytojų tų paskaitų ignoravimas buvo akivaizdus. Vienas Lenino premijos laureatas pareiškė, kad Greimas turi prašyti pas jį audiencijos, jis tada pamokysias tą "piemenį" politinio elgesio. Susitikimas neįvyko.

ONUTĖ: Ačiū už komplimentus. Algirdas, manau, kad pasikeitęs, mano déka [sic!], į gerą pusę!

ALGIRDAS: ... nebemoku laiškų rašyti lietuviškai, ypač damoms, o tuo labiau gražiai rašančioms damoms. Rodos, prancūziškai užriesčiau ką nors mandraus ir elegantiško, o lietuviškai išeina arba nevykusiai, arba pretenzingai. Pabandykime, tad nevykusiai...

...esame įsitraukę į trobos pirkimą, kad tartum apsėsti, vien tik ta, o ne kita provincija žavėjomés. Dienų dienomis važinėdami stebėjome tai <...> stogų architektūrą, tai vėl kelion parom, žiūrėjom vien į tai, kaip senuose namuose išdėstyti langai ar iškirstos prieš kelis šimtus metų durys.

...skersai išilgai išraižėm visą Peršo provinciją... Šitaip po trijų mėnesių lakstymo įsigijome trobas su 15000 m² pieva... kurioje, turim garantiją, niekados neišdygs moderniška vila, bet joje laikas nuo laiko ganysis karvės. Iki stoties 2,5 km, nuo jos iki Paryžiaus 1 val. 30 min.

...Jau žydi apie terasą pirmosios gélés, raktažolés, ant medžių pumpurai.

Peizažo elementai beveik kiekvienam laiške kaip žanga į Egiptą ir į Turkiją, o dabar į Chaussée sodybą Prancūzijoje.

Man rašo, kad Sverdiolas išvertė vieną skyrelį ir nori spausdinti. Man atrodo, kad jau nebeturia autorius egzempliorių, bet nuvažiavęs į Paryžių pasitikrinsiu ir, jei rasiu, atsiusiu, nors žmonės dažnai tvirtina, kad neįskaitoma. Turbūt dėl to, kad rašau pats sau. Džiaugiuosi tavo laimėjimais – žiūrék, kokia į menus linkstanti šeima daromés prieš užbaigdami savo giesmelę.

Juk ateitis praeityje.

... džiaugiuosi, kad mano giminé garsėja visokiais amatais ir menais. Mat ir aš truputį ta pačia kryptimi pajudėjau: neseniai išleidau trumpą tekstą – knygutę estetikos problemomis, pavadintą De l'imperfection. O pati tuo tarpu, žinoma, į perfekciją stumiesi.

Kokia ten mano perfekcija! Saviraiška mažuose tekstilės bei mègèjìškos tapybos darbuose. Ir parodėlė Rašytojų sajungos klube buvo lyg šiokia tokia satisfakcija už beteisiškumą kitose srityse.

...gal su jūsų perestroika dabar bus lengviau būti lietuviu?

...Gyvenkime su Lietuva jos trečiąjaunystę! Pasvajoju pasirodyti pas jus ir pauostytį tėviškés kvapo. Tačiau mano vertėjai ir vertimų taisytotai labai lėti ir į mano užmačias apsilankytį pavasarį – neišeina.

■ L'homme propose, Deu dispose

1982 m.: ...neseniai, prieš kelis metus, buvau Amerikoje ir tyčia aplankiau visus buvusius draugus ir prietelius, lyg ir atsisveikindamas: jie man visitokie susene, pensininkai prieš laiką atrodė. O dabar Onutės mirties sučiuptas, aš ir save pagaunu, kad senatviškai nukalbu. Labai norėčiau, kad atvažiuotum, bet šiuo metu mano reikalai susikomplikavo.

...reikia apsiprasti būti vienam, bandyti iš atskirų gabalu naują gyvenimą sudėlioti. Vasaros atostogoms nieko ypatingo neturiu numatęs, pakvetimų nepriėmiau, išskyrus savaitei į Suomiją, kurbandysi atsimokėjęs vienapaskaita už kelionę, pailsėti jų ežeryne, prisimindamas ir savo netolimą kraštą.

...pagal mūsų naują valdžią, priklausau tokiai kategorijai žmonių, ant kurių viską galima krauti, nes biedniems, mažas algas gaunantiems, reikia padėti, o turtingus reikia tausoti, kad pramonė ir prekyba gerai eiti. Na, bet sakykim, kad ekonominė krizė visame pasaulyje, gerai, kad ji jūsų neliečia. Nemanys, kad skundžiuosi.

1983 m.:... kiek vėluodamas – bet aš juk visą gyvenimą vėlavau, net ir pavėlavęs numirti – pranešu, kad ne tik nutariau būti sveikas, bet ir grįžau "namo" ir gyvenu kaip jaunas dievas, ir priedo – vienas.

...ne tik gyvenu, bet ir gyvenimu bandau domėtis.

...domiuosi praeitim... štai vaikštai po savo kambarius ir neapsižiūrėjau, kaip émiau niūniuoti: "Tu mik, o sapne tau drugeliai sapnuosis" – eiléraštį, kurį kadaise mėgo Onutė.

...mane sujaudino Tavo iniciatyva pakalbėti apie Onutę. Ypač gerai, jei ta proga prisiminsi Bagdoną⁴, šviesų žmogų, kuris atsisakė eiti pas savo seną draugą Grinių, nuo to, kai tas pasidarė prezidentu – buvo kiti žmonės, kita moralė, asmeniška. Žinau, kad parašysi tik gerai.

...bet ir aš, atrodo, greitai kalbésiu per jūsų TV – pamatysi, koks dar šaunus esmi! (Durnas esmi, vaikeli, sakydavo vieno mano draugo tévas žemaitis.)

1991 m. Lietuvos kinematografininkai dokumentalistai filmuoja A. J. Greimų namuose netoli Condé sur Huisne, Prancūzijoje.

...kaip visados atsakau be eilės kaip to malonumo įrodymą: su tuo filmu privargino jie mane keliais dienas. Turėjo pasirodyti prieš metus – tada būtų buvusi aktualija, bent taip bandžiau šnekéti, o dabar net nežinau, ką pripasakoju.

Sugalvojo Lietuvos kino studijos dokumentalistai susuktifilmą-pokalbį (greičiau monologą!) su A. J. Greimu. Nesuvokę pasaulinio masto mokslininko, eruditio asmenybės, leidosi į turistinę, viliojančią kelionę Paryžiu! O ten tegul ką nors pakalba profesorius savo iniciatyva. Kur interviuotojas? Tenka apgailestauti, kad per šitiek laiko jokios vertingos filmo medžiagos istoriniam palikimui nėra. Tą patį rašiau Algirdui apgailestaudama varganą filmo rezultatą.

Tavo nuomonė patvirtina tai, ko bijojau. Mano draugai vilniečiai – Šliogeris, Nastopka – tokios pat nuomonės, gal dar žiauresnės negu Tu. Turėjau įspūdį, kad mokosi, kad turi pretenzijų. Truko, žinoma, interviuotojo. Mano nuomonė filmo sukimo metu: maniau, kad galiu būti kiek naudingas, o dabar...

...Nors jūs dar savimi patenkinti ir "išeiviai" jums nereikalingi – nebent būtų šventakupriai, – nors mes ir ne

"išeiviai", o tikri politiniai išbėgėliai, kuriuos visas pasaulis paprastai gerbia – išskyrus lietuvius.

... o materialistais, mes jus laikome – ir bus dar blogiau jau vien dėl to, kad išeivius jūs laikote "melžiamomis karvutėmis".

... nekalbu apie save, o apie Amerikos lietuvius, kuriems jau baigia atsibosti ir skerių antplūdis ir "materialistiškas" galvojimas.

O mane piktina 500 poetų (mano laikais buvo trys poetai Lietuvoje, ir užteko), kurie mano turėjo teisę gyventi iš honoraru ant liaudies sprando,... ir M. Martinaitytė, kurį gerbiau savo straipsniais...

...Mums, "išeiviams", niekada net cento nemačiuoseiems už "tėvynės išlaisvinimą", tai atrodo skandalas! <...> Jei jūs kada nors imsitem teisybės ieškoti iš savų, o ne iš Vakarų valstybių, kurios gyvena pagal savo interesus. <...> O aš sakau: surakinti į retežius visus mieželaičius ir išsiusti mokytojauti į pradžios mokyklas.

...Tai, kas darosi Lietuvoje šiuo metu [1991 m.] mane tik piktina, norisi staugti. Net prieina noras "vaduoti tėvynę". Vistik netikėjau, kad toks "burdakas", tokia "sovietinė demokratija" išeis. Yra gal keliolika padorių žmonių, bet ir tie tarpusavy nesusišneka. Ministeriai ir delegacijos važinėja po pasauli turistiniais tikslais ir dažnai tik gėdą daro. Gerai, kad tokia Prunskienė nemoka svetimų kalbų, tai mūsų paryžiečiai lietuvių (vienas vertėjauja Mitterrand'ui, kita – Prunskienei) padaro pasikalbėjimą tarp savęs, nežiūrėdami tos <...> bobos durnysčių: tai ne politinės nuomonės klausimas, o kultūrinis lygmuo.

...man net gėda apie tai rašyti, rašau, kad ir tarptautinėje politikoje tas pats, kaip ir vidaus. Pas mus blogai, bus dar blogiau, reikia kentėti ir laukti, kaip Landsbergis, panelės Marijos intervencijos.

Iš paskutinio laiško 1992 m.:

Ir pas mus čia blogai. Ir su mano sveikata blogai, ir su pragyvenimu vis sunkiau darosi. Socialistų valdžia įvedė pati žiauriausią kapitalizmą, o patys, niekada nebuvę prie valdžios édžių, émė kyšininkauti, pralobti greitai... Iš viso, socializmo nebéra, nei kaip ideologijos, nei kaip "gražių jausmų" išraiškos. Su savo pažiūromis jaučiuosi kaip koks urvinis žmogus, netinkas gyvenimui, rodytinas zoologijos sode.

...Matai, nervuotis imu, tai reiškia, kad dar sergu Lietuva. Užtat – sustabdyk savo dviratį, Ben Hurail – kaip sako prancūzai...

...O prieš mirtį rašau knygas apie tai, kad gyvenimas galėtų būti gražus...

...Parašyk karts nuo karto, kai užveis ūpas – pasidžiaugti ir pasikolioti. Taigi į glébi – Tavo Algirdas.

■ Epilogas

Iš Paryžiaus pakilo lektuvas su A. J. Greimu ir su visais mumis, mintimis viešėjusiais jo sodyboje netoli Condé sur Huisne.

Lektuvas nusileido Lietuvoje, namie, visam laikui.

1 — Jūs esate negras? — Taip, ponas maršale. — Na tai teskite.

2 Romas Mickevičius — A. J. Greimo motinos brolis.

3 Vincas Oškinis — žurnalistas (1892—1971), Greimo tėvo svainis.

4 Prof. J. Bagdonas — A. J. Greimo žmonos Onutės tėvas.

Kultūros retrospekyva

Edvardas GUDAVIČIUS

KULTŪRINIO LIETUVOS ELITO ATSIRADIMO SĀLYGOS

Visuomenės elitas yra mažesnė terpė už pasiturintį ar valdantį visuomenės sluoksnį. Galima vadinti jį ir visuomenės viršūne, tačiau su išlygomis. Šios išlygos taikytinos ne vienu požiūriu. Kai visuomenė sudėtinga ir išsvyčiusi, jos reikalingos, primityviai visuomenei jų nereikia. XVI a. Lietuva yra pirmasis, XIII a.– antrasis atvejis. XIII a. Lietuvoje kultūrinio elito nebuvo, XVI a. jis buvo sudėtinė bendrojo visuomenės elito dalis. O iš visų šių funkcijų valdymas jam gal mažiausiai buvo būdingas.

Elitą vadinant valdančiojo sluoksnio dalimi, iškyla paties šioto sluoksnio apibrėžimo klausimas. Sovietinis marksizmas neretai sukelia skausmingą reakciją į vieną ar kitą terminą. Kalti ne terminai, o netikslus (kad ir nekonjunktūrinis) ar konjunktūrinis (kad ir tikslus) jų vartojimas. Istorinėje literatūroje iki šiol gerai tarp savęs nesuderintos bajoro ir feodalo sąvokos. Bajorai – tai luomas, feodalai – klasė. Luomai atsiranda vėliau už klasses, susidaro jų pagrindu, bet nėra joms tapatūs. Elitas išsiskiria visais šiais atvejais.

Šiandien daug kalbama apie Lietuvos sugrįžimą į Europą. Taigi gyvenant šiame kontinente galima jam geopolitiškai ir nepriklausyti. XIII–XVI a. Lietuvą irgi slėgė pritapimo prie Europos problema. Šio laikotarpio pabaigoje ji teigiamai išsisprendė. Kultūrinio elito atsiradimas buvo sudėtinė šio proceso dalis.

Kalbant apie Lietuvos elitą, iškyla Lietuvos ir Europos santykio klausimas. Jo nesuvoksime neatsakę į klausimą, kas buvo viduramžių Europa. Tai, žinoma, atskira tema, bet reikia išvardyti šiuo požiūriu svarbiausius teiginius:

Sovietinė istoriografija feodalizmą "atrado" vos ne visame pasaulyje. Nevienodai feodalizmas apibrė-